

Kroniek

C. van Dijk

Onder vuur

Met voor hem ongebruikelijke felheid trok collega B. Luiten half januari in *De Reformatie* van leer tegen de Kroniek die ik in november in ons blad publiceerde. Ik had de inhoud van het boek *Marktdenken in de kerk* van Gary Gilley* kort weergegeven. En daarna aandacht gevraagd voor tendensen in onze kerken, waarbij ook de presentatie van de boodschap van de kerk de kleur van de reclame en de amusementsindustrie aanneemt. Zoals een pizza er op de doos lekkerder uitziet dan in werkelijkheid, zo ziet een mediapresentatie van een kerk er ook wel eens ‘lekkerder’ uit dan in de werkelijkheid. En ik vroeg me hardop af of dat wel goed was.

De hoofdlijn van mijn artikel kreeg hartelijke bijval van collega Luiten. De voorbeelden die ik aanhaalde uit de kerkelijke praktijk, konden echter geen van alle genade vinden. Dat maakt de bijval natuurlijk wel wat abstracter.

Twee weken na elkaar publiceerde collega Luiten tegen de Kroniek. Dat is veel voor iemand die niet bekendstaat als een liefhebber van polemieken. Wat zal de reden zijn dat Luiten er zoveel ruimte voor maakt?

Ik bekritiseerde onder meer de nieuw vastgestelde liturgische formulieren (daarover verderop meer). Zou ds. Luiten geen kritiek op het werk van de synode kunnen verdragen? Dat kan het haast niet zijn. Er is in de afgelopen tijd wel meer kritiek op de GS geuit. Tot en met opmerkingen om de uitspraken van de synode over kerklied en samensprekingen met de NGK maar aan je laars te lappen toe. En bij die gelegenheden ontbrandde zijn toorn niet. Ds. Luiten geeft zelf aan waar de schoen wringt: ik zette in mijn Kroniek zoveel gelovige activiteit in een negatief licht. Ik trof een bezorgde toon en die gaat er gemakkelijk in. Luiten schrijft, met een knipoog naar de Kroniek van november: er is markt voor kritiek en bezorgdheid.

Bezorgdheid in de kerk

Ik stem in dat de Kroniek daar blijk van geeft: kritiek en bezorgdheid. En ja, er is een groot aantal gemeenteleden dat daar met instemming kennis van neemt.

Dat kun je naar vinden. Maar dat is wel de kerk. En dat groeit in de kerk.

Dat zijn broeders en zusters die niet gevraagd hebben om nieuwe liturgische formulieren (er is alleen gevraagd om een aanpassing aan de NBV tenslotte, niet om een complete revisie met daaronder een theorie waarover te twisten valt). En die broeders en zusters voelen zich door alle ontwikkelingen van de laatste jaren ook niet zo veilig in de kerk, dat ze een initiatief om de formulieren te moderniseren met vertrouwen tegemoetzien.

Dat zijn broeders en zusters die beleven dat in de eredienst steeds meer de gasten centraal komen te staan. Met als gevolg dat er blinde vlekken dreigen in de kerkelijke verkondiging. Alleen wat aan nieuwkomers in het geloof is uit te leggen, komt nog voor in de zondagse verkondiging. De liturgische vormgeving van de vriendendiensten vervreemdt hen van hun eigen gemeente. ‘Kom ga met ons en doe als wij?’ De beleving is: ‘Wij gaan met jou en doen als jij.’ Met jouw vermeende muziekvoorkeur, met jouw vermeende vragen centraal.

Naar de opvatting van ds. Luiten zijn dat eenzijdig kritische benaderingen. Maar het is wel de gemeente waar we in staan, die we van harte willen dienen in verkondiging en liturgie. Daar ligt een belangrijk geweten voor de kerk. Het overtuigt niet in de richting van deze broeders en zusters om te zeggen dat er zoveel moois en waardevols gebeurt. Hun zorgen worden daarmee niet serieus genomen.

In het vervolg van deze Kroniek wil ik, zoals ik had aangekondigd, terugkomen op de liturgische formulieren. En ik wil ingaan op wat volgens mij het voornaamste punt is waarin de wegen van ds. Luiten en mij uiteengaan. Dat gaat dan over de stijl van communiceren die je als kerk kiest.

Formulieren

Het eerste voorbeeld van marktdenken in de kerk dat ik in november noemde, betrof de nieuw aangenomen kerkelijke formulieren. In het decembernummer van *Nader Bekeken* gaf ik aan op dat onderwerp terug te komen.

De benadering vanuit ‘marktdenken’ is te smal om over de nieuwe formulieren te spreken. Het was als voorbeeld van dat marktdenken dan ook geen gelukkige keus. De nieuwe formulieren bedoelen duidelijk grotere verstaanbaarheid na te streven, ook voor gasten, dan tot nu toe gebruikelijk. Maar dat element: verstaanbaarheid voor gasten, is niet leidend geweest in de taakopvatting van de herzieners.

En in mijn Kroniek wekte ik ook ten onrechte de indruk dat er in de taalkundig herziene doopformulieren verzwegen wordt dat het gedoopte kind in zonden ontvangen en geboren zou zijn.

Helaas had collega Luiten die regels uit december gemist en bereikte mijn waarschuwing hem niet op tijd. Zijn terechte kritiek op dat punt trof me, en tegelijk trof ze me niet. Er was sprake van een heftige beschieting van een verlaten stelling.

Maar waarom ben ik dan over die formulieren begonnen?

De formulieren zoals ze er liggen, boeien door hun frisse taal. Je hebt de indruk dat de taal er voorlopig weer tegen kan, tegen de ‘tand des tijds’. Dat is positief. Wat dat betreft is er door deputaten een knap staaltje werk geleverd. En ook dat dient gezegd te worden.

Er zit me, en dat is nu de derde keer dat ik erover schrijf, iets niet lekker in de manier waarop de formulieren tot stand zijn gekomen. De deputaten eredienst hadden de opdracht om de NBV in te voegen in de bestaande liturgische formulieren. Iedereen kan zich voorstellen dat dat meer is dan simpelweg de citaten vervangen. Er moet ook naar het taaleigen gekeken worden. Want ook als er niet rechtstreeks in liturgische formulieren uit de Bijbel wordt geciteerd, liggen de bijbelwoorden dicht onder de oppervlakte van de formulieren.

De synode vroeg aan de deputaten om:

- b. *de tekst van de NBV op een deskundig (talig, poëtisch, liturgisch-theologisch) verantwoorde wijze in te voegen of te laten invoegen in de bestaande liturgische teksten en formulieren;*
- c. *nog vast te stellen liturgische teksten en formulieren te beoordelen of te laten beoordelen op hun taligheid v.w.b. eigentijdsheid en consistentie.*

De deputaten hebben het onderscheid tussen opdracht b en c niet gehandhaafd. Ook in de bestaande formulieren stelden ze grote veranderingen voor. Daarbij ging het ze om de

eigentijdsheid en consistentie van de formulieren, talig, poëtisch, liturgisch-theologisch. Niet alleen de implementatie van de nieuwe bijbelvertaling is daarbij aan de orde. Het gaat verder.

Taalkenmerken

De taalkenmerken van de NBV worden ingepast in de formulieren.

En daar zit voor mij een probleem. Want de NBV heeft er bijvoorbeeld voor gekozen om bepaalde onder ons bekende woorden weg te laten. Termen als rechtvaardiging en verzoening worden omschreven. Woorden als Heiland, zaligheid en heil ontbreken in de NBV. Het begrip goedertierenheid vinden we niet terug, ook niet in een ander begrip. Het is vervangen door een veelheid van verschillende begrippen, afhankelijk van het verband waarin het woord voorkomt. De deputaten laten hetzelfde procedé los op de formulieren.

Wat door velen ervaren wordt als een nadeel van de NBV, wordt nu nagevolgd in de formulieren.

Verder hebben de deputaten ervoor gepleit om de zestiende-eeuwse stijlkenmerken uit de formulieren te verwijderen, uit een oogpunt van eigentijdsheid. Als zestiende-eeuws werd aangeduid het werken met bijvoeglijke naamwoorden. Dat er bij het avondmaal gesproken wordt over een ‘volkomen’ verzoening van al onze zonden, zou een overmatig gebruik van een bijvoeglijk naamwoord zijn. Verzoening is altijd volkomen.

Gelukkig zijn niet alle voorstellen van de deputaten gevolgd. In het avondmaalsformulier wordt nog steeds gesproken van de volkomen verzoening van onze zonden. Tegen de achtergrond van de rooms-katholieke leer van de mis is dat woord ‘volkomen’ niet overmatig. God en de goedwillende mens komen elkaar niet ergens halverwege tegen. Nee, het heil komt helemaal, volkomen, van Gods kant.

En zo zijn er op nog meer plaatsen ter synode wijzigingen in het werk van de deputaten Eredienst doorgevoerd. In de loop van dit jaar hoopt men de formulieren in gedrukte vorm beschikbaar te hebben.

Belijdenis of formulier

Er wordt in het rapport van de deputaten een onderscheid gemaakt tussen de leer van de kerk die vastgelegd is in de belijdenissen enerzijds en het kerkelijk onderwijs in de formulieren anderzijds. Wie exacte formuleringen wil die dogmatisch helemaal doordacht zijn, moet bij de belijdenis zijn. En die belijdenis is niet talig aangepast op de laatste synode.

Voor de communicatie van de leer in een formulier gelden andere eisen. Die moet kort zijn en passend om voor te lezen. De kerk geeft een beknopte uiteenzetting van haar leer over een liturgische handeling. Bij de formulieren moet er ook niet naar gestreefd worden uitputtend onderwijs te geven. Daar is de catechese voor.

Een afscherming dus naar twee kanten: naar de kant van de belijdenis en naar de kant van de catechese.

Dat klinkt redelijk. Maar kijk eens naar de praktijk van het kerkelijk leven. Daar functioneren de formulieren veel duidelijker als uiteenzetting van de leer dan de belijdenis. Juist omdat ze geregeld worden voorgelezen in de eredienst. En in de catechese wordt geregeld aansluiting gezocht bij de liturgische formulieren in de uitleg.

Wanneer er in de loop van de tijd een steeds groter verschil groeit tussen enerzijds de taal van de belijdenis en anderzijds die van de bijbelvertaling en de gebruikte liturgische formulieren,

mogen we verwachten dat de belijdenis meer en meer op afstand van het gewone kerkklid komt te staan. En dat is jammer. De belijdenis wordt zo voor velen tot een dode letter.

De functie die de formulieren hebben in de overdracht en de handhaving van de aangenomen leer, wordt minimaal weergegeven in de rapporten van de deputaten. Dat had een uitgebreider kerkelijk debat verdiend.

Artikel 30 KO

Waar dus de schoen wringt, is bij de procedure die gevolgd is bij het tot stand komen van de nieuwe of aangepaste formulieren. De synode heeft geaccepteerd dat de deputaten erediens een ruime interpretatie hebben gegeven aan hun opdracht.

Dat resulteert in nieuwe formulieren waarom de kerken niet gevraagd hebben. Je kunt je afvragen of dit niet in strijd komt met art. 30 van de kerkorde.

Art. 30 KO geeft een regel voor de manier waarop kerkelijke vergaderingen aan hun agenda komen. Op kerkelijke vergaderingen mogen alleen kerkelijke zaken behandeld worden en dat op kerkelijke wijze.

En meerdere vergaderingen kunnen slechts zaken behartigen die de kerken van het ressort gezamenlijk aangaan of die in mindere vergadering niet konden worden afgehandeld. Nieuwe zaken kunnen alleen door voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de meerdere vergadering komen.

Het is de wat ambtelijke taal van de kerkorde, waarmee niettemin belangrijke dingen worden gezegd. Een classis, particuliere of generale synode kan niet zomaar iets besluiten. De zaak dient wettig op de agenda te staan. En die agenda wordt door de kerken bepaald.

En als die vastgestelde agenda is afgewerkt, houdt de meerdere vergadering op te bestaan.

Deze zaak is niet in de weg van voorbereiding op mindere vergaderingen op de generale synode beland. Het kwam via deputaten die met een duidelijk omschreven opdracht tussen de synoden in hun werk moeten doen. Als gezegd: de deputaten zijn wat royaal omgesprongen met hun mandaat.

De nieuwe formulieren komen nu voor het besef van velen uit de lucht vallen. De kerken worden geacht er tot 2011 mee te werken. Op de volgende synode kunnen dan reacties uit de kerken worden verwerkt. Het is niet te verwachten dat er ingrijpende wijzigingen zullen worden voorgesteld.

Zou het niet veel beter zijn geweest om over de onderliggende theorie dieper met elkaar door te discussiëren?

Hierin ligt een bezwaar dat je ook breder kunt zien. Dan heeft het betrekking op de manier waarop deputaatschappen omgaan met hun opdracht. Hoe vrij zijn ze in de opvatting van de hun opgedragen taak?

Over de nu vrijgegeven formulieren is een gesprek op basis van de inhoud ervan zinvoller dan nog lang bij de procedure te blijven stilstaan.

Inconsistentie

Ik sluit af met een kleine bijdrage aan het gezamenlijk lezen van de formulieren om er reactie op te geven.

Er zit een inconsistentie in het werk van de deputaten op het punt van het gebruik van de termen ‘teken en zegel’ in de sacramentsleer. Volgens hen is dat een term die we niet meer zo

makkelijk gebruiken. Daarom kan ze in de formulieren beter worden vervangen door de termen ‘afbeelding en garantieteken’. Dat gebeurt zo in het klassieke doopformulier. Maar in het formulier voor de openbare belijdenis van het geloof wordt gevraagd: ‘Aanvaardt u de belofte en verplichting van Gods genadeverbond, waarvan de doop teken en zegel is?’ Daar kunnen die moeilijke termen blijkbaar nog wel. Ik zou ervoor willen pleiten om de bekende termen ‘teken en zegel’ te handhaven.

Noot:

* Het boek werd op 28 februari jl. op positieve toon besproken in *De Reformatie* door J. Westert.

Afgesloten op 2 maart 2009.